

ВІДГУК

офіційного опонента доктора медичних наук, професора, завідувача кафедри поліклінічної педіатрії Харківської медичної академії післядипломної освіти Цодікової Ольги Анатоліївни на дисертаційну роботу старшого наукового співробітника відділення наукових проблем організації медичної допомоги дітям і матерям ДУ «Інститут педіатрії, акушерства і гінекології НАМН України» Камінської Тетяни Миколаївни «Оптимізація системи профілактичних заходів та реабілітація порушень стану здоров'я дітей шкільного віку» подану до офіційного захисту до спеціалізованої вченої ради Д 26.553.01 ДУ «Інститут педіатрії, акушерства і гінекології НАМН України» на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.01.10 – «педіатрія»

Актуальність обраної теми.

Втрата здоров'я в значній мірі спостерігається в період шкільного освітняського процесу (Волосовець О.П., Кривоустов С.П., 2013; Неділько В.П., 2014). В основі погіршення показників здоров'я 4-х млн когорти дітей шкільного віку лежить комплекс причин, серед яких екологічні проблеми, погіршення соціально-економічних умов, ускладнення навчальних програм, поява нових освітняських закладів зі збільшеною інтенсивністю навантаження, зменшення фізичної активності, малорухомий спосіб життя, порушення режиму праці і відпочинку, що веде до хронічної втоми та зниження резервних можливостей організму (Няньковський С.Л., 2014; Марушко Ю.В., 2014; Майданник В.Г., 2015).

Школярі представляють особливу та досить складну соціальну групу, об'єднану певним віком, специфічними умовами життя, періодом формування найважливіших фізіологічних функцій організму. Тому адаптація до нових соціально-екологічних умов, постійно зростаюча інтенсифікація навчального процесу, значні розумово-емоційні навантаження на тлі обмеженого рухового режиму викликають напругу регуляторно-компенсаторних механізмів і

вимагають нового підходу до розробки науково обґрунтованих профілактичних та реабілітаційних заходів (Howard J.T., Sparks P.J., 2015). В рамках сьогодення необхідним є збереження та відновлення здоров'я дітей в період навчального процесу, що дозволить їм вийти за рамки медичних установ, зменшити кількість пропусків занять в школі, приймати активну участь у шкільному житті, залишатися фізично та психічно здоровими особистостями (Young J.Q., Van Merriënboer J., 2014; Полька Н.С., 2014; Цодікова О.А., 2015).

Незважаючи на те, що в 1995 р. Україна приєдналася до Проекту створення «Шкіл здоров'я», ефективної системи надання медичної допомоги дітям шкільного віку в умовах шкільного закладу в Україні не існує, що знайшло відгук в Постанові Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань на тему «Сімейна політика України – цілі та завдання» № 854-VIII від 8.12. 2015 р. Науково обґрунтованої системи заходів з залученням ефективних методів профілактики та реабілітації в умовах навчального закладу з метою покращення здоров'я дітей шкільного віку без відриву їх від навчального процесу на сьогоднішній день не існує.

Зв'язок теми дисертації з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана згідно плану науково-дослідних робіт (НДР) ДУ «ІПАГ НАМН України» і є фрагментами НДР: «Розробити комплекс заходів, спрямованих на поліпшення здоров'я, фізичний та інтелектуальний розвиток учнів (вихованців) початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів, які проживають в екологічно несприятливих умовах» (№ держреєстрації 01.03.U0006); «Визначити нові підходи до організації оздоровлення школярів в умовах школи» (№ держреєстрації 0106U005982); «Впровадити та оцінити комплексну систему оздоровлення дітей зі зниженими адаптаційними можливостями в умовах школи» (№ держреєстрації 01.08 U 001047).

Робота виконувалась в рамках міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» 2002–2011 рр.; державний замовник: Кабінет Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. № 14, реєстраційний № 188. Здоров'я дітей і молоді. Захід IV.19. «Взяти участь у роботі по вивченню фізичного розвитку дітей окремо міських і сільських регіонів та розробці відповідних стандартів. Вивчити стан здоров'я дітей старшого пубертатного віку різних регіонів та обґрунтувати шляхи його покращення в умовах сім'ї. Вивчити умови та динаміку формування здоров'я дітей в процесі довготривалого їх спостереження та розробити заходи по його збереженню».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації, їх вірогідність.

Дисертаційна робота виконана на високому методологічному рівні. Результати, що наведені у дисертації, одержані при дослідженні 4362 дітей, що є достатньою кількістю для вирішення поставлених задач та формулювання висновків і практичних рекомендацій. Чітко сформульовані та обґрунтовані мета і завдання дослідження із урахуванням невирішених питань. Використані методики обстеження є цілком адекватними поставленій меті та завданням роботи, відповідають сучасному рівню розвитку медичної науки, що дало змогу зробити науково обґрунтовані висновки і практичні рекомендації, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Робота виконана із дотриманням вимог, норм і основних положень з питань етики згідно сучасних міжнародних і вітчизняних документів з біомедичних досліджень.

Наукова новизна, теоретичне значення отриманих результатів дослідження.

На основі проведених досліджень протягом десяти років за станом здоров'я дітей шкільного віку в період навчання у школі визначено особливості структури захворюваності міських та сільських школярів залежно від віку, типу населеного пункту та освітнього закладу, тенденції та напрямки динаміки основних захворювань за період навчання в школі. Встановлені

вікові та гендерні особливості фізичного розвитку та його гармонійність у міських та сільських дітей загальноосвітніх шкіл і шкіл-інтернатів. Дослідження особливостей психічної адаптації вперше показало, що серед дітей сільської місцевості частка дітей з домінуванням потреби у витраті енергії (рухливі, гіперактивні діти) переважає майже у 4 рази, а серед дітей міста домінує група пасивних, загальмованих дітей, які потребують збереження енергії, що призводить до зростання психічної втоми. Високий рівень тривожності з розвитком невротичного конфлікту, рівень стресу та психосоматичних захворювань у школярів м. Києва в 4 рази вищий, ніж у їх однолітків із сільської місцевості. Дана характеристика особливостей розумової працездатності та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку міста та сільської місцевості з визначенням груп ризику і оптимального розумового навантаження для учнів початкових класів. За даними показників розумової працездатності виявлено, що в даній віковій групі в основі змін психічних функцій лежить переважання процесів гальмування над процесами збудження, низька мобільність нервових процесів при розумовому навантаженні та швидка їх виснажливність, що обумовлено розвитком хронічного стресу, який супроводжує дитину протягом всього навчання у школі. Встановлено залежність показників систем вільно-радикального окислення, антиоксидантного захисту та мітохондріального окислення, в яких створюються міжсистемні компенсаторно-приспосувальні взаємозв'язки для утримання на певному рівні функціонального стану організму, від рівня адаптаційних можливостей школярів. Вперше проведено ретроспективний аналіз особливостей патологічних уражень, ФР та соціальних змін за останні п'ятдесят років і встановлено, що з віком збільшується частота захворювань сучасних школярів, погіршується їх фізичний та нервово-психічний розвиток, а у їх однолітків в минулому спостерігалась зворотна залежність – зменшення частоти захворювань по більшості нозологій, покращення фізичного та нервово-психічного розвитку. Сучасні діти, які приходять до школи, мають значно більшу захворюваність органів дихання, нервової системи, систем кровообігу, кістково-м'язової та ен-

докринної системи з розладами харчування та порушенням обміну речовин, ніж їх однолітки в минулому. З віком більша частина сучасних дітей із функціональними порушеннями формує групу школярів з хронічними соматичними захворюваннями, а більша частина їх однолітків в минулому переходила до групи здорових дітей, що є підтвердженням негативних тенденцій на сучасному етапі. Проведення досліджень м'язової сили кистей рук свідчить про достовірне зниження її у всіх вікових групах сучасних дітей в порівнянні з їх однолітками. Обґрунтовано та доведено, доцільність збереження системи шкільної медицини, розроблена її сучасна модель, яка включає медичні, психолого-педагогічні та гігієнічні заходи з моніторингом адаптаційних можливостей організму, починаючи з 5–6 років та протягом всього навчання у школі. Розроблений та впроваджений в практику освітніх закладів комплекс профілактично-реабілітаційних заходів, спрямований на підвищення адаптаційних можливостей організму, фізичної та розумової працездатності. Розраховано та доведено медичну, економічну та соціальну ефективність розробленої моделі шкільного здоров'я.

Практичне значення отриманих результатів дослідження. Удосконалена організація надання медичної допомоги дітям в навчальних закладах м. Києва та Київської області для проведення профілактично-реабілітаційних заходів без відриву від навчального процесу.

Для збереження та підвищення рівня адаптаційних можливостей організму в умовах організованого колективу запропоновано комплексний профілактично-реабілітаційний метод з використанням препаратів метаболічної дії, синглетно-кисневої (СКТ) та резонансної магнітно-квантової терапії (патент України на корисну модель № 18686 від 15.11.2006).

Для прогнозування і оцінки ефективності реабілітації дітей із захворюванням дихальних шляхів та шлунково-кишкового тракту запропоновано спосіб, що включає дослідження мікрокристалізації слини, акупунктурну біогальванодіагностику, мазок із зіву на патогенну флору, лейкоцитарний

індекс крові до початку і після закінчення лікування (патент України на корисну модель № 19601 від 15.12.2006; патент на винахід № 82147 від 11.03.2011).

Доведена клінічна ефективність застосування комбінованих мультивітамінних препаратів з оригінальною комбінацією важливих для організму вітамінів, мінералів та амінокислоти L-лізину, бурштинової кислоти для оптимізації розумової працездатності школярів (патент на корисну модель № 19541 від 15.12.2006).

Розроблена анкета для батьків про надання інформації школі з приводу умов проживання і виховання дітей в сім'ї; внесено пропозиції по оптимізації функціональних обов'язків медичних працівників організованих колективів; визначена роль педагогів в збереженні здоров'я учнів; переглянута організація фізичного виховання учнів, підвищена в цьому плані підготовка вчителів фізкультури; створені оздоровчі кабінети, які оснащені фізіотерапевтичною апаратурою (методичні рекомендації «Організація профілактичних і оздоровчих заходів для дітей в умовах загальноосвітніх навчальних закладів», 2009 р.)

Оцінка змісту та оформлення дисертації.

Дисертація викладена на 374 сторінках друкованого тексту, складається зі вступу, огляду літератури, опису матеріалів та методів дослідження, 6 розділів власних досліджень, обговорення одержаних результатів, висновків, практичних рекомендацій, ілюстрована 76 таблицями та 39 рисунками.

У вступі дисертації наведена актуальність проблеми, що буде вирішуватися. Літературні посилання є сучасними та розкривають необхідність майбутніх досліджень. Представлені мета та завдання дисертаційної роботи, об'єкт та предмет дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів.

У другому розділі наведені матеріали щодо принципів формування груп спостереження, критеріїв включення та виключення, виконання положень біоетики досліджень на людях, методів відбору пацієнтів для дослі-

дження, обраних методик лабораторних та інструментальних досліджень, перелік методик математичного та статистичного аналізу. При надані клінічної характеристики дітей груп спостереження представлені дані анамнезу життя, фізичного розвитку та адаптаційних можливостей.

У третьому розділі дисертаційної роботи надається характеристика структури патологічної ураженості окремих соціальних груп школярів, які проживають на одній території. Окрема увага приділена аналізу комплексу причин, зокрема екологічних, соціально-економічних, що обумовлюють порушення стану здоров'я дітей.

Четвертий розділ дисертації присвячений дослідженню фізичного та психічного розвитку міських та сільських школярів, їх адаптаційно-резервних можливостей, що є головними критеріями та прямими показниками комплексної оцінки стану здоров'я.

У п'ятому розділі дисертаційної роботи проведено ретроспективний аналіз характеристики патологічної ураженості, фізичного розвитку дітей України за останні п'ятдесят років, враховуючи глибокі соціальні зміни в суспільстві.

В розділі 6 з позицій доказової медицини автором наведено аналіз впливу різних факторів ризику на показники фізичного розвитку та нервово-психічного стану сучасних школярів.

У розділі 7 представлено обґрунтування та оцінка ефективності запропонованого комплексу профілактично-реабілітаційних заходів в межах загальноосвітнього навчального закладу.

В обговоренні результатів власних спостережень подано детальний аналіз основних положень дисертації, які зіставлені з результатами сучасних досліджень з даної проблеми. В розділі автор узагальнює викладений у дослідженні матеріал з обговоренням перспектив подальшого розвитку обраного напрямку досліджень.

Висновки та практичні рекомендації відповідають меті та завданням дослідження.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях. Результати проведених досліджень викладені 52 наукових працях, з них: 22 статті у журналах, затверджених ВАК України, 11 статей в наукових фахових виданнях, 14 тез доповідей, деклараційний патент України на винахід, 3 – на корисну модель, методичні рекомендації.

Зауваження до змісту дисертації та її оформлення.

Принципових зауважень щодо дисертаційної роботи немає. Дисертація дещо перевантажена табличним матеріалом, розділи власних досліджень занадто об'ємні.

Дані щодо обґрунтування профілактичних та лікувальних заходів у дітей з рекурентними респіраторними захворюваннями (3 розділ), а також посилення на різні методологічні підходи до оцінки стану адаптації (4 розділ) відноситься до огляду літератури. Методику оцінки функціонального стану ССС (розділ 4) а також методологію проведення синглетно-кисневої терапії (розділ 7) доцільно було би перенести в 2-й розділ.

Втім зазначені зауваження не впливають на сприйняття та наукову цінність роботи.

Під час вивчення змісту дисертаційної роботи виникли наступні запитання:

1. Які фактори впливають на стан здоров'я сучасних школярів в місті та селі? Які контингенти є більш уразливими до формування хронічної соматичної патології та в якому віці?

2. Ваші пропозиції щодо попередження нервово-психічної патології у школярів.

3. Які методики оцінки адаптаційних можливостей у дітей доцільно використовувати з урахуванням вікових можливостей?

4. Чим можна пояснити достатньо велику частку дітей з реакцією стресу, що залишається після проведення профілактично-лікувальних заходів?

Рекомендації до використання результатів дослідження.

Отримані в дисертації результати стали підґрунтям для наукових положень, висновків, практичних рекомендацій, які представляють як науковий так і практичний інтерес для сімейних лікарів та лікарів-педіатрів. Застосування розробленого профілактично-реабілітаційного комплексу в умовах навчального закладу може широко використовуватись в практичній діяльності первинної ланки охорони здоров'я.

Висновок.

Дисертація Камінської Т.М. «Оптимізація системи профілактичних заходів та реабілітація порушень стану здоров'я дітей шкільного віку» є завершеною працею, в якій отримані нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності можна кваліфікувати як новий напрямок у вирішенні наукової проблеми в галузі педіатрії – оптимізації системи профілактики здоров'я дітей організованих колективів.

Дисертаційна робота Камінської Тетяни Миколаївни за своєю актуальністю, обсягом досліджень та новизною отриманих результатів, має важливе теоретичне та практичне значення, повністю відповідає пункту 10 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013, № 567, щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук, а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора медичних наук за фахом 14.01.10 – педіатрія.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри поліклінічної педіатрії

Харківської медичної академії післядипломної освіти

д.мед.н., професор

О.А. Цодікова

